

Şemseddin Mısırî'nin *Devvâr-ı Şemsî* Adlı Eserinde 19. ve 20. Asır Bursa Medreseleri

Öz: Medreseler zaman zaman mescitte, bazen müstakil olarak, çoğu zaman bir külliye içinde, bazen de Osmanlı Sarayı örneğinde olduğu gibi sarayın içerisinde yer almışlardır. Bununla birlikte medreseler sadece eğitim öğretimin yapıldığı mekânlar olarak kalmamış, İslâm kültürünü ve medeniyetini halka benimsetme ve yaygınlaştırma vazifesini de üstlenmiştir. Günümüzde artık tarihi bir olgudan öte olmayan medreselerin son dönemlerine ışık tutması bakımından Şemseddin Mısırî Efendi'nin *Devvâr-ı Şemsî* adlı eseri bilhassa 19. ve 20. yüzyıllarda Bursa özelinde çok önemli ve tek kaynaktır. Zira adeta Bursa'nın yazılı hafızasını imâr ve ihya eden Şemseddin Mısırî, eserinde medreselerin son dönemdeki hallerini ve tekkeler ile beraber kaldırılmasını, bunun lüzumunu anlatmakla beraber o gün itibariyle eldeki medreselerin tümüne dair ulaşabildiği her bilgiyi de bizlere nakletmektedir. Bursa'daki medrese hayatı bu eserde geçen bilgiler ışığında bugünkü harflere çevrilmek suretiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Medrese, Şemseddin Mısırî, *Devvâr-ı Şemsî*, 20. Yüzyıl.

M. Zinnur
KANİK

Selime
KARA

Şemseddin Mısırî's Book Called *Devvâr-ı Şemsî* and Madrasas in the 19th and 20th Centuries in Bursa

Abstract: Madrasas were in the mosque from time to time, in the masjid, sometimes as a detached, often in a complex and sometimes in the palace as in the example of the Ottoman Palace. In addition, madrasahs did not only remain as the places where education was conducted, but also assumed the duty of adopting and expanding the Islamic culture and civilization. Nowadays, in order to shed light on the last periods of madrasahs which are no more than a historical phenomenon, Şemseddin Mısırî's book *Devvâr-ı Şemsî* is a very important and unique source especially in Bursa in the 19th and 20th centuries. In fact, Şemseddin Mısırî, who has reconstructed and revised the written memory of Bursa, tells us about the necessity of the abolition of the madrasahs together with the monopolies in the last period of his work. The life of the madrasa in Bursa was examined by translating it into today's letters in the light of the information given in this work.

Keywords: Bursa, Madrasa, Şemseddin Mısırî, *Devvâr-ı Şemsî*, 20th Century.

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Din Müsikisi Anabilim Dalı. E-Posta: zinnurkanik@gmail.com – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0960-6661>

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk Din Müsikisi Bilim Dalı. E-Posta: selimeterzioglu@gmail.com – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7827-4026>

Giriş

Hz. Peygamber (s.a.v.) 622 yılında Medine'ye hicret ettiğinde öncelikle bir mescid inşa etmişti. Bu mescidin içinde suffa veya zulle olarak isimlendirilen bir bölüm vardı ki, okuma-yazma ve Kur'an-ı Kerim öğretimi başta olmak üzere çeşitli fonksiyonları haiz bir mekândı. Mescidin içerisinde yer alan bu bölümü, İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı olarak kullanılan, medresenin ilk nüvesi olarak kabul etmek mümkündür.

İlk medresenin nerede ve ne zaman açıldığı konusu üzerinde ittifak edilemeyen bir mesele olmakla birlikte medrese denilince daha çok, Sultan Alparslan'ın ve ardından oğlu Melikşah'ın veziri olan Nizâmülmülk tarafından Nişâbur ve bilhassa Bağdat'ta açılan Nizâmiye medreseleri akla gelmektedir.¹ Yapı ve teşkilat bakımından Büyük Selçuklu medreselerini örnek aldıkları anlaşılan Anadolu Selçukluları ile Anadolu'nun muhtelif yerlerinde hâkim olan Türkmen beyleri, Anadolu'da daha sonra Osmanlı medreselerine mahreç olacak medreseler tesis etmişlerdir.²

Geçmişten aldığı mirasa sahip çıkarak onu daha ileriye taşımayı hedefleyen Osmanlı Devleti kuruluşundan 32 yıl sonra, İznik Orhaniyesi adını taşıyan Osmanlı'nın ilk medresesini 1331'de İznik'te tesis etmiştir. Bir diğer adı İznik Medresesi olan bu yükseköğretim kurumu Osmanlı medrese geleneğinin ilk örneği olmuş, Orhan Gazi eğitim-öğretim alanında vakıf kuran ilk Osmanlı padişahı olmuştur.³ Bu medreseye, tahsilini Kayseri, Kahire ve Konya'da tamamlayarak İznik'e gelen Davud-i Kayserî ardından Tâceddin-i Kürdî, Alâeddin Ali Esved müderris olarak tayin edildi. 1326'da Bursa'nın fethinden kısa bir süre sonra Orhan Gazi, manastırdan çevrildiği için Manastır Medresesi olarak da bilinen Orhan Gazi Medresesi'ni kurarak vakıflar tahsis etti. I. Murad, kendi adına en çok medresesi bulunan Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murad ve hanedan dışındaki ricalin yaptırdığı yirmi bir medrese ile Bursa o dönemde cazip bir ilim merkezi olmuş, Bursa'daki ilim ve medrese hayatı önemini kaybetmemekle birlikte 1361'de Edirne'nin fethiyle medrese tarihinde yeni bir safha açıldı.⁴ İstanbul'un fethinden sonra Fatih

- 1 Nebi Bozkurt, "Medrese," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 324.
- 2 Cahid Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi* (İstanbul: İFAV, 2010), 158.
- 3 Mefail Hızlı, "Bursa'da Eğitim-Öğretim ve Günümüze Ulaşan Medreseler," *Bursa'da Dini Kültür*, ed. Mustafa Kara, (Bursa: Emin Yayınları, 2011), 167.
- 4 Mefail Hızlı, "XVI. Asır Bursa Medreseleri" (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1986), 13-14; Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi*, 164; Mehmet İpşirli, "Medrese," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 327.

Sultan Mehmed ile birlikte Sahn-ı Seman ve Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise Süleymaniye medreseleriyle Osmanlı medreseleri kemale doğru bir seyir takip etmiştir.

Nitekim XIX. asra gelinceye kadar medrese teşkilatı Fâtih ve Kânûnî devirlerinde atılan temeller üzerinde büyük bir değişiklik olmadan devam etmiştir. İbtidâ-i Hâric ile başlayıp Süleymaniye Dârü'l-Hadisi ile sona eren on iki payeli medrese silsilesine, müderrislerin tayini ve terfileri esnasında riayet edilmiştir.⁵

Mehmed Şemseddîn Ulusoy ve Devvâr-ı Şemsî

Müellifimizin yaşadığı dönem Osmanlı Sultanlarından Abdülaziz (1861-1876), V. Murat (1876), II. Abdülhamit (1876-1909), Mehmed Reşad (1909-1918), Mehmet Vahdeddin (1918-1922), II. Abdülmecid (1922-1924) ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk (1923-1938) dönemlerini kapsamaktadır.⁶

Bursa tarihi, kültürü üzerine çok sayıda eser kaleme almış ve Bursa Mısırî dergâhının son postnişini olan Mehmed Şemseddîn Ulusoy 26 Şaban 1283 (3 Ocak 1867) tarihinde Bursa'da dünyaya gelmiştir. Babası Niyazi Mısırî'nin soyundan Şeyh İsmail Nazif Efendi'dir. İlk olarak babasının rahle-i tedrisinden geçmiş, babasının vefatından sonra Münzevî dergâhı şeyhi Vahyî Efendi'den çeşitli ilimler okumuştur. Atinalı Ali Rıza Efendi dergâhı şeyhi Mustafa Lütfullah Efendi'den seyr u sülûkunu tamamlamıştır. 1310 yılının Receb ayının Regaib kandili gecesini Mısırî dergâhına postnişin olmuştur ve bu vazifeyi 1925 yılına, tekkeler kapatılana kadar devam ettirmiştir. Tedavi için gittiği İstanbul'da 21 Receb 1355 (8 Ekim 1936) tarihinde vefat etmiştir. Merkezefendi mezarlığında medfundur.⁷ Şemseddin Efendi, Osmanlı Devleti'nin son dönemine, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına şahitlik etmiş ve bu iki dönem arasında köprü vazifesi görmüş, tekke ve zaviyelerin kapatıldığı tarih olan 1925'ten sonra başına gelen sorgulanma, tutuklanma gibi "celâlî tecellilere" rağmen kalemi elinden hiç bırakmamış bir şahsiyettir. Onun bu cesaret ve ciddiyeti Bursa'nın şehrinin kültür dünyasını aydınlatmıştır.

5 Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri 19. Yüzyıl* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 21.

6 Mustafa Efe, "Mehmet Şemseddin Ulusoy'un Eş'âr-ı Şemsî Adlı Divân'ı (İnceleme-Metin)" (Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018), 1.

7 Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları Yadiğâr-ı Şemsî I-II*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, (Bursa: Uludağ Yayınları, 1997), 10-14; Mustafa Tatcı, Mehmet Cemal Öztürk, "Mehmet Şemseddin Ulusoy," *DİA*, c. 42, (İstanbul: 2012), 135-136.

Mehmet Şemseddin Efendi, kitabedeki bir yazının seb'a mı, tis'a mı olduğunu anlamak için birkaç defa Yıldırım Camii'ne gidecek kadar ince eleyip sık dokuyan, metre yerine daima adımı kullanacak kadar muhafazakâr, Bursa'ya gelen yabancıların kendisini Şark dekorları içinde bir motif olarak görüp fotoğrafını çekecekleri kadar özgün, Bursa tarihi üzerindeki derin ilgisi yüzünden ara sıra Bursa'ya gelen Halil Ethem, Nüzhet Sabit, İbnülemin Mahmud Kemal İnal gibi zatların ziyaretine gidecekleri ve "canlı Bursa tarihi" diye anılacak kadar Bursa'nın geçmişine vâkıf bir insandır.⁸

Farklı konuları ihtiva eden 62 eser yazan Şemseddin Efendi, *Devvâr-ı Şemsî*⁹ isimli eserinde Bursa medreselerini ele almış ve incelemiştir. *Devvâr-ı Şemsî*, Bursa camileri hakkında malûmât ihtiva eden *Medâr-ı Şemsî* isimli kitabın içerisinde bulunmakta fakat ayrı bir fihrist ve giriş ile diğer kitaptan ayrılmaktadır. Tüm eserlerini bir manzûmede tanıtan Şemseddin Efendi *Devvâr-ı Şemsî* için şu beyti yazmıştır:

*Bursa'da vâki medâris cümlesin cem' eyledim
Nâmını "Devvâr" koydum saz-kârımdır benim*¹⁰

Toplam otuz üç sayfada seksen üç adet medresenin anlatıldığı eser, 1348 (1929) tarihinde kaleme alınmıştır. İlk olarak, kadroya dâhil olan on sekiz medrese, sonrasında kadro dışındaki yedi medrese, akabinde ise tamamen zâyi olan, arsası kalan veyahut adı olup cismi olmayan kırk sekiz medrese incelenmiştir. Medreseler sıralanırken alfabetik ya da kronolojik bir sıra gözetilmemiştir.

Devvâr, "devreden, çok dönen"¹¹ anlamına gelmektedir. Şemseddin Efendi eserin isminde "benim oğlum bina okur döner döner yine okur" tekerlemesine atıfta bulunmaktadır. Buradan hareketle *Devvâr-ı Şemsî*'nin kaleme alındığı zaman diliminde, medreselerin durağanlaştığı, kendini tekrar eden kurumlar olduğu eleştirilerini gündeme taşıdığı söylenebilir.¹²

8 Yusuf Kabakçı, "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi Dildâr-ı Şemsî," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2008): 269.

9 Eserin müellif nüshası, Ahmet Erdönmez Bey'in özel koleksiyonundadır.

10 Mustafa Kara, *Şemseddin Ulusoy Saklı Tarihin Muhafızı* (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2016), 78.

11 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2007), 182.

12 Müderris olmaya kâdir olmayan Hamza Nureddin isimli bir kişinin padişah II. Bâyezid emriyle müderris yapılması ve kendisinden sadece "Kafiye" (Nahiv kitabı) okutmasının beklenmesi "döner döner yine okur" durumuna örnek gösterilebilir. [Bkz. Hüseyin Atay, "Medreselerin Gerilemesi," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981), 37].

Medreselerin çöküş sebeplerinden bir tanesini “mekteplere daha çok önem verme” (s. 331) olarak gören Şemseddîn Mısıri “müşterisiz metâ' zâyî'dir” atasözünü de kullanmaktadır. Bazen de tekke ve medreselerde yapılan yanlışları kastederek bu iki kurumun kapatılmasını normal karşılamakta “...sonra da topuna birden ‘paydos’ dediler. Çünkü bir işe yaramaz hâle gelmişlerdi” (s. 346) “Bilâhire medreseleri de tekkeleri de ilgâ ettiklerinden dervişlik, sûfilik, şeyhlik, hocalık gürültüsünden millet kurtuldu” (s. 347) ifadelerine yer vermektedir.

Kısaca tanıtılan medreselerin bir kısmının yakılmış olduğunu, bir kısmının askerî işgal altında bulunduğunu, bazılarının satıldığını, bazılarının fabrikaya, süthaneye, kahvehaneye dönüştüğünü veyahut içerisine odun doldurulduğunu öğreniyoruz. Bahçesinde tütün ekilen, katır bağlanan, yol yapımı bahanesiyle yok edilen, Fırka'ya (CHF) tahsis edilen medreselerin varlığı da bu eser ile öğrenilmektedir.

Osmanlıca kaleme alınan *Devvâr-ı Şemsî* isimli eseri günümüz harfleriyle sunduğumuz bu çalışmada, metin aktarılırken sadeleştirmeye gidilmemiştir. Ancak tarih hakkında bir fikir vermesi için hicrî tarihlerin miladî, bazı kelimelerin de bugünkü karşılıkları verilmiş, tedavülden kalkan telaffuzların nerduban/merdiven ve tekye/tekke gibi yeni şekli kullanılmıştır. Metnin orijinalindeki yırtılma ve silinme gibi maddi kusurlardan dolayı okunamayan yerler soru işareti ve noktalama ile belirtilirken, müellifin daha sonra yazmayı düşünerek boş bıraktığı yerlere de işaret edilmiştir.

DEVVÂR-I ŞEMSÎ

325

Bismillâhirrahmânirrahim

'Elhamdülillâhillezi kâle fi kitâbihi 'innema yahşallâhe min ibâdihi'l-'ulemâ'(Fâtır, 35/28). Vessalâtü vesselâmü 'alâ rasûlinâ Muhammedinillezî kâle fi hadisihi 'el-'ulemâu veresetü'l-enbiya' (Buhari, İlim 10) ve 'alâ âlihi ve evlâdihi ve itrethi-t tâhireti'l-memdûhîn fi'l melei'l a'lâ.

Malûm-ı erbâb-ı fazilettir ki vaktiyle âlem-i İslâm'ın hâdimleri hep medreselerden neş'et ederlerdi; 'ilmiyyesi, mülkiyyesi, seyfiyyesi, sûfiyyesi cümlesi burada okurlar, muhtâç oldukları fenni buradan tahsîl ederek çıkarlardı. Fakat bilâhire inhitâta yüz tuttu, teceddüd edemedi fûnûn ilerledi. Artık 'umûmun ihtiyâcâtını te'mîne kâfi gelmedi, bi'z-zarûr mektepler açıldı. Hocalar ise uykuya, rahata dal-

dı. Nihâyet yirmi otuz sene medrese kahrı çeken bir talebe ne 'Arapça tekellüm edebilir ne de iki satır yazı ile ifâde-i merâm kılabilir bir hâle geldi. Biraz sarf, nahiv okurlar kısm-ı küllisi de askerlik müddetini bitirdi mi o da başka bir işe gider, hâsılı bir işe yaramaz ricâl, mektepler muntazam, sıhhî, yemek içmek mükemmel, okumanın envâ'ı var. Medreselerde yarım fodla ile âdeta

326

hapishâne odaları gibi odalarda ikâmet ve fitre, zekât, iskât-ı salât gibi ve denes-i mâl ile te'min-i ma'îşet ederek hâl-i sefâlete dûçâr olduklarından medreseler ilgâ edilmiş ancak bunlar suver-i âherle kullanılmak üzere bazıları satılmaktadır.

Bir hâtıra olmak üzere Bursa'da bulunan medârisi de cevâmî' ve tekâyâ gibi tespit etmek istedim. Ancak elde muntazam eser olmadığından medresenin ibtidâ-yı inşâsından son müderrisine kadar kimler gelip gittiği meçhûldür. Belki İstanbul'da Bâb-ı Meşihat'ta Tevcîh-i medâris ve Ruûs dâiresinde varsa da onlar da şimdi tebeddül ettiğinden bulunması müstahildir. Şu hâlde mümkün mertebe medreselerin isimleriyle mevki'leri ve bulabildiğim kadar müderrislerinin isimlerini yazarak ahlâfa yâdigâr bırakmak istiyorum. Tevfik Allah'tandır.

İsmi de diğer âsârım kâfiyesi gibi *Devvâr-ı Şemsî* koydum. Bu da hatırıma devriye mollası 'benim oğlum *Binâ* okur döner döner yine okur' darb-ı meselinden geldi. Kusura bakılmamasını mutâlî'n-i kirâmdan ricâ ederim, muvaffakiyetimi Cenâb-ı Hakk'tan temenni eylerim.

5 Cemaziye'l-âhir 1348

Teşrîn-i sâni 1929 yevmi Çarşamba
El-Fakîr Mehmed Şemseddîn Mısri

327

Beyne'l-müderrisin medreselerde derece vardır. Mesela evvelce Sultâniyye denilen Yeşil müderrisi reîsü'l-'ulemâ olurmuş sonra Yıldırım müderrisleri reîsü'l-müderrisin olmuş ki vâridâtının çokluğu sebep imiş. Fakîr ise salâtının tertibiyle kıdem-i i'tibâr edip yazıyorum.

1.Orhan Medresesi

Sultân Orhan 736 [1335] târihinde Bursa'da câmi', medrese, 'imâret inşâ etmiş. İlk medrese İznik'de binâ olunup buna da müderris Dâvûd-i Kayserî ta'yîn olunmuş

fakat Bursa'daki medreseye Çandarlılardan Kara Halil Efendi olmuş zannederim. Mukaddimede söylediğim vechile bu medreselere kimlerin müderris olduğu meçhûldür, elde mazbût bir kayıt yoktur.¹³

Bu medrese vaktiyle mahalle arasında kalmış, 1271 [1855] hareket-i arzında yıkılmış, bi't-tabî' medreseler âhiren çoğaldığından pek de ihtiyâç kalmamış. Ancak 1280 [1863] târihinde âdeta Bursalılarca târih ittihâz edilen Ahmed Vefik Efendi'nin (Paşa) müfettişliği hengâmında bu mevki'in yâr u ağyâre karşı tesviyesiyle Sultân Osman ve Orhan türbelerinin meydâna çıkarılması tasvib edilmiş hatta pederim merhûm o vakit Vergi kaleminde bulunmak münâsebetiyle muvakkaten bu vazîfeye kâtip ta'yîn edilmiş. İşte o esnâda el-yevm meşhûdumuz olan Meydân-i Osmanî bu hâle ifrâğ olunmuşdur. Etrafına hâneler alınmış, hatta hânesini Dârü'l-hadis yapıp vefâtında oraya defnolunan Şeyhülislâm İmâm-ı Sultânî Mehmed Efendi'nin hânesi Osman Gazî'nin türbesi önüne tesâdüf etmiş kabri de yakın vakte kadar mevcûd idi.

328

Bilâhire Bursa'nın istirdâdı esnâsında şehîd olan zevât nâmına yapılan âbide münâsebetiyle kaldırılmışdır. İşte bu sûretle tevsî' edilen Tophâne meydânının garb cihetinde bir medrese ve mescid mahalli tefrîk edilmiş ise de inşâ olunamamışdı. Ba'de bu'din her nereye ta'yîn olunduysa inşâ ve i'mârına muvaffak olan Câmî'-i Kebîr imâm-ı evveli reîsü'l-müderrisîn Rıza Efendi merhûm Orhan müderrisi olduğunda 1305 târihinde bu medresenin de ihyâsına muvaffak olmuştur. Asıl medrese bilâhire mektep olup şimdi tekrar yola kalb edilen cümle kapısının sağ tarafında köşede imiş fakat şimdiki medrese meydân ile Dâire-i Askerî arasında olup medreselerin ilgâsı üzerine orası mektep ve mescid de dersihâne ittihâz edilmişdir.

Bu medreseye fuhûl-i 'ulemâdan pek çok zevât ta'yîn olunmuştur. Ez cümle Âl-i Fenârî'den bir hayli füzelâ devr-i medâris buradan da geçmişlerdir. En son müderrisi olan ve müftî iken 27 Şa'bân 1347 [1928] târihinde vefât eden Hâfız Ahmet Efendi'dir. 770 [1368] târihinde Mollâ Fenârî, 771 [1369]'de Mollâ Yegânzâde Yûsuf Bâlî Efendi, 886 [1481]'da Âli Yegân'dan Sinânüddîn'e 925[1519]'de tevcih olduğu gibi bunlara ol-vakt verilen tahsisât da şöyle imiş. Yevmî 140 akçe, senvî 90 kile buğday, Ramazâniyye 17 kile pirinç, altışar okka bal ve yağ, yevmiye

13 16. asırda bu medresede kimlerin görev yaptığını öğrenebiliyoruz. Hızlı, "XVI. Asır Bursa Medreseleri," 33.

yaylaya çıkmak 24,5 kuruştur. 72 fodla için masraf yirmi dört kuruştur. O zamânın bir kuruşu şimdiki madenî lira kadar hükmü var. En son müderrisi Ahmed Efendi'nin diğer vazîfeleri olduğundan 1125 kuruş (?) nakdiyye almış ki evvelce bir kuruşa aldığımız bir okka ekmek şimdi kâğıt para hesabıyla 22 kuruşa alındığına bakılırsa hesâb anlaşılıyor.

Bu medresenin vâridâtı nisbetiyle sırası beşincidir. Asıl ma'âş ma'a tahsîsât 1650

7 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısri

329

2. Hüdâvendigâr Medresesi

Çekirge'de câmi'in üst tabakasıdır. Bu da bir vakitler muhâcirlere mesken vermeden ikâmetgâh-ı murg u zâğ olmuştu. Sâlifü'z-zikr imâm Rıza Efendi merhûm buraya 1308 [1890] târihinde müderris olduğunda medreseyi tathîr ve ta'mîre muvaffak olarak berây-ı tedris-i mu'allim ta'yîn ve talebe ikâme ederek nâil-i (?) olmuşdur. Bu medreseye birçok zevât ta'yîn olunmuşdur. Ez cümle *Hümâyunnâme* müellifi Vâsi Alisi gibi fudelâ, neşr-i 'ulûma muvaffak olmuşdur. Buranın da en son müderrisi Abdurrahmân Efendi uhdesinde Selâmî tekkesi şeyhliği ve imâm-lığı olub 3550 kuruşa evrâk-ı nakdiyye olarak vazîfesi var idi. Bu medrese sırada dördüncü addolunur idi. Bunun evvelce vazîfesi şöyle imiş.

Yevmiye 177 akçe, senevî buğday 216 kile, Ramazâniyye pirinç 67 kile, revgan sade 55, bal 21, fodla yevmî 55, yaylakiyye 19 kuruş, odun senevî yük 400 her hafta dânişmendlere de ayrıca tahsîsâtı var imiş. Bu medrese câmi' üstünde olmakla hâl-i aslîsi üzere kalmışdır.

7 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısri

3

. Yıldırım Bâyezid Medresesi

Bu da câmi' civârında büyük bir medresedir. El-yevm sırada birinci bu da çünkü tahsîsâtı diğerlerinden çoktur, 5250 kuruşdur. En son müderrisi reisü'l-müderrisîn Begavizâde Hacı Sâdık Efendi'dir. El-yevm asker işgal etmiştir.

330

Bu medresede birçok efâdil-i 'ulemâ bulunmuştur. Mümkün olsa da hâl-i hazırâ kadar gelen giden zevât tahrîr olursa çok güzel olurdu fakat bunları toplamak çok müşküldür. Bir iki arkadaşı olup rağbet de edilse idi bir derece daha fazla çalışılır idi ama 'müşterisiz metâ' zâyî'dir'. Buranın evvelce vazîfesi şöyle imiş.

Yevmî 110 akçe, senevî hinta 19-77 kile, şeker 100-110, fodla yevmî 40, üzüm 100, pirinç 5, yaylakiyye 51. Bu medreseye de imâm Rıza Efendi ta'yîn olup reîsü'l müderrisîn olduğu 1311 [1893] târihinde de hem câmi'i hem de medrese-yi i'mâra muvaffak olmuştur. Müderrisi bulunan Hasan Sâdik Efendi seksen yedi yaşında olduğu halde 15 Rebiü'l-âhîr 1350 [1931] târihinde vefât etmekle Emîr Sultân, mekâbir-i hulefâ'da defnolunmuştur.

7 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

4. Yeşil Medresesi

Çelebi Sultân Mehmed'indir. Bu medreseye Sultâniyye derler. Pek büyük ulemâ burada müderris olmuşlardır. Evvelce buraya ta'yîn olunanlar reîsü'l-müderrisîn olur imiş. İbtidâ buraya on fenden imtihân olarak Fenârizâde Mehmed Şâh Efendi 824 [1421] târihinde müderris olmuşdur. Sonra 839 [1435]'da birâderi Yûsuf Bâlî Efendi, 842 [1438]'de Mollâ Yegânzâde Mehmed Şâh Efendi, Hızır bey, Ali Tûsî, Hocazâde velhâsıl efâdil-i 'ulemâ ve ekâbir-i fuzalâ bu medresede tedrîs ile neşr-i 'ulûm ve fûnûn etmişlerdir.

331

Bilâhire Bursa'da 'ulemâya nedret gelmiş meşhûr Yılanlı Hoca Osman Efendi'ye gelinceye kadar pek çok nâ-ehil elinde kalmış mesmû'âta nazaran Katırcı Süleyman nâmında birisinin eline geçmiş, medreseye katır doldurmuş. Hoca Osman Efendi ta'yîn olunca meslek-i 'ulemâya revnâk gelmiş, tekrar Bursa mecmâ'-i 'ulemâ olmuş, Karacazâde yetişmiş, Bilâl Efendiler, Murteza Efendiler sonra Aydınî Mehmed Efendiler, Müftî Hacı Refik, İbrahim Kerîm, Uşşakî İbrahim Dağıstanî, Tâhir Efendiler tevâlî etmiş. Yalnız Câmi'-i Kebîr'de her direğin dibinde ikişer üçer müderris tedrîs ile meşgûl olurlardı. Ancak bu ilimler fıkıh, hadis, tefsir gibi 'ulûm-i âlet olan derslere münhasır gibi kalmışdı ki bununla da milletin ihtiyacı izâle olamıyordu. Bittabî' mekteplere ehemmiyet verildi; medreselere de inhitât yüz tuttu, nihâyet zevâl buldu.

Buranın eskiden vazîfesi yevmiye 196 akçe, senevî hinta 990, 216 şaîr 240, badem senevî 10 kile, fodla yevmî 176, Ramazâniyye pirinç 82 kile, revgan sade 98, bedeli aş 100 kuruş, yaylakıyye 25 kuruş, bahariyye 40, asel 78. Bu vazîfeler gide gide azalmış hatta bazılarının altına ikinci tahsisâtını da yazdım. Burası sıra i'tibârıyla ikinci derecededir. Zîrâ ma'âş 4150 kuruş olup son müderrisi de Tahtakıranzâde Sâdik Efendi idi. Mûmâ ileyh 18 Ş?1347 [1928] târihinde vefât etmiştir.

Müze ittihâz edilmek üzere ta'mir olunmaktadır.

332

5. Murâd-ı Sâni Medresesi

Bu medrese sırada üçüncüdür. 4000 kuruş şehriyye tahsisâtı vardır. Son müderrisi sâbık Müsevvid 'İzzet Efendi'dir. Murâdiye'de câmi' ve türbesi civârında büyük bir medresedir. Bunu ikinci müze olmak üzere isti'mâl edeceklerdir. Bunun da vaktiyle tahsisâtı şöyle imiş. Vazîfe-i yevmî 178 akçe, senevî 610, şe'ir 120, fodla yevmî 30, Ramazâniyye yağ 55, asel 30, pirinç 15, odun yük 27, Ramazâniyye bahâriyye 3000 3000. Buradan da pek çok 'ulemâ u fuzelâ geçmiştir. Kadızâde-i Rûmî, Seyyid Alizâde Ya'kup Efendi gibi zevât tadrîsâtta bulunmuştur. 'İzzet Efendi 17 Zilhicce 1348 [1929] târihinde vefât etmekle Pınarbaşı kabristânına defnolunmuştur.

7 Teşrin-i sâni 1929

Mehmed Şemseddin Mısri

6. Emîr Sultân Medresesi

Bânisi Cezerî Kâsım Paşa'dır. Bu medrese ile hamamı binâ edip Hazret-i Emîr evkâfına ilhâk etmiştir. 890/1485 târihinde vefât edip medresenin cânib-i garbisinde defnolunmuştur. Medreselerin ilgâsı üzerine bu medrese Evkâf idâresi tarafından satılarak kayyım Ahmed almış, bir kısmına hâne inşâ eylemiştir. En son müderrisi Ali Osman

333

Efendi olup sırada dokuzuncu addolunmaktadır. Şehriye yedi yüz kuruştur tahsisâtı vardır. Evvelce vazîfesi şöyle imiş. Asıl ma'âş ma'a tahsisât 1250. Vazîfe-i yevmiye 70 akçe, hinta 48 kile, pirinç 44, fodla yevmî 36, 15 Safer 1352/1933 târihinde berâ-yı tebdil-i hava gittiği Hüseyin alanı karyesinde vefât etmiştir.

7. Mollâ Fenârî

Mahallesi ve câmi' civârında muhtasâr bir medresedir. Sırada yirmi altıncı olup son müderrisi Müftîzâde Hacı Kemâl Efendi'dir. Tahsîsâtı yokdur. Mollâ Fenârî 834 [1430] târihinde vefât etmiştir. 33 akçe yevmiyesi var imiş.

8. İvaz Paşa

Nâmına mensûp câmi'nin ittisâlinde olup şimdiki hâlde mektep ittihâz olunmakla fûrûhtuna hâcet kalmamıştır. Son müderrisi Yeşil müezzini Ömer Efendi'dir. 62 kuruluş şehriye vazîfesi olmağla sırada yirmi dördüncüdür. Mumâ ileyh 832 [1429] târihinde vefât idüp Üçkozlar rehğüzârında sağ cihetteki duvarla muhât kabristânda medfûndur. Medreseyi âhiren Ma'ârif hedm etmiştir, el-yevm arsadır.

Ma'a tahsîsât yüz elli kuruluşdur.

7 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

334

9. Mollâ Hüsrev

Zeynîler mevki'inde ahşap bir binâ idi. Kabri oradadır, 885[1480] târihinde vefât etmiştir. Evvelce vazîfe-i yevmiyesi 51 akçe olup Emîr Sultân 'imâretinden 4 fodla tahsîsâtı var imiş. Bilâhire sırada yirmi 'addolunmuştur. Elli kuruluş şehriye ma'âşî olup en son müderrisi mu'allim Hayâlî Efendi'dir. Evkâf idâresi tarafından âhere satılmışdır. El-ân, alan kimse içine tütün ekmiş olduğunu gördüm. İnşâsı 877 [1472]'de olup Mollâ Hüsrev pâdişâha muğber olarak gelmiş ol vakit bu medreseyi binâ etmiştir. Sonra barışmışlar, onu şeyhülislâm ta'yîn eylemiştir. Asıl tahsîsâtı yüz elli kuruluşdur.

10. Mollâ Yegân Medresesi

Yıldırım'da epeyce vâsî' bir medrese olup Mollâ Yegân 878[1473] târihinde vefât etmiş, Yıldırım 'imâreti yanındaki mektebe defnolunmuş ise de şimdi kabri yoktur. Bunun da evvelce yevmî yetmiş akçe tahsîsâtı olup Yıldırım imâretinden de altı adet fodlası var imiş. Bilâhire iki yüz elli kuruluş ma'âş ta'yîn olunup en son müderrisi Câmi'-i Kebîr imâmı merhûm Hasan İsmail Efendizâde Nâci Efendi'dir. Sırada on yedincidir.

Ma'a tahsisât 500

7 Teşrîn-i sâni 1929

335

11. Hamza Bey

Nâmına mensûp mahalle ve câmi' civârında idi. Evvelce vazîfe-i yevmiyesi doksan akçe ve senevî altmış kile arpa, yüz yirmi kile buğday tahsîsâtı olup bilâhire 575 kuruş ma'âş tahsîs edilmiştir. Sırada on birincidir ve son müderrisi Baltacı Mehmed Fehmi Efendi'dir. Hamza Bey'in câmi'ini yazdığımda bundan biraz bahsetmiştim. Bu zât Bâyezid Paşa'nın birâderi imiş, asılları Arnavut olup Balıkesir'de ümerâdan olup Yahşi Bey'in oğulları imişler. Şimdi asker işgal etmiştir. 1350 [1931] Ramazân'ında muhterik olmakla dört duvar kalmıştır.

Akçe (?) 110 kuruştur.

12. Lala Şahin Paşa

Hisâr kapısındadır. Lala Şahin Paşa Kirmasti'de münhedim câmi'i civârındaki türbesindedir. Oradaki medresesi şimdi mektep halindedir. Buradaki medrese âhiren satılmıştır. Vakfı vâsi' idi. Evvelce vazîfe-i yevmiyesi 66 akçe olup yevmiye iki adet fodla Orhan 'imâretinden muhtas imiş. Şimdiki hâlde son müderrisi Abdülkâdir Efendi idi. 1425 kuruşa şehriye ma'âşı olup sırada altıncı derecededir. 778 [1376] târihinde vefât etmiştir. Pek çok hayrât ve berâtı var imiş. Kirmasti'de bir de tekke yaptırmış imiş.

Aslı (?) 1750.

336

13. Bâyezid Paşa

Nâmına mensûp mahalde câmi' civârındadır. Evvelden vazîfe-i yevmiyesi 23 akçe ve senevî 120 kile buğday, her gün Yeşil'den altı, Yıldırım'dan sekiz fodla müderrisine veriliyor imiş. Âhiren şehri 450 kuruş ma'âş tahsîsî olup son müderrisi Hoca Hasan Câmi'i imâmı Halil Efendi'dir. Sırada on üçüncüdür. Geçenlerde Evkâf idâresi tarafından satılmıştır. Bâyezid Paşa Hamza Bey'in karındaşdır. Sazlıdere'de katl olunmuştur. Aslı ma'âş 850.

8 Teşrîn-i sâni 1929

14. Müftî Ahmed Paşa

Küçük İnebey denilen medresede evvelden yevmiye 20 akçe vazife, altı Yeşil, iki Orhan, on iki Murâdiye 'imâretlerinde fodlası var idi. 150 kuruş ma'âş tahsis olunup son müderrisi Aziz Efendi idi. Mumâ ileyh 1 Rebiü'l-evvel 1345[1926] târihinde vefât etmiştir. Sırada on dördüncü medresedir. Müftî Ahmed Paşa 967[1560] senesi vefât edip Zeyniler'de defnolunmuştur. Kendisi Hızır Bey'in oğludur. Bu medrese satılmış ve süthâne olmuştur.

Ma'a tahsîsât 850

8 Teşrin?

337

15. Geyikli Medresesi

Murâdiye'de olup bânisi Veliyyüddînzâde Ahmed Paşa'dır. Şâ'ir-i meşhûrdur. 902[1496] târihinde vefât edip medresesi ittisâlindeki türbeye defnolunmuştur. Bu medreseye mevkûf köyler olup vaktiyle medreseye ait imiş. Yevmiyede altı fodla Murâdiye 'imâretinden alınır imiş. Son müderrisi Kantaroğlu Mustafa Efendi'dir. 406 kuruş şehri ma'âş olmakla sırada sekizinci addolunur. Bu medrese de satılmıştır.

Ma'âş asıl 1250

8 Teşrin-i sâni 1929

16. Kaygan Gökdere

Kaygan Mahallesinde ve câmi'i civârındadır. 150 kuruş şehriye tahsîsâtı olmakla sırada yirmi üçüncü addolunmuştur. Son müderrisi Bâyezid Paşa imâmı Ali Fevzi Efendi'dir. Bu medrese Paşa Çelebi nâm zâtın olup Kaygan medresesi denildiği gibi Gökderelizâde Mehmed Efendi isminde bir zâtın müddet-i medîde buranın müderrisliğinde bulunduğundan onun ismine izâfeten Gökdere medresesi denilmiştir.

8 Teşrin-i sâni 1929

Mehmed Şemseddin Mısırî

Medreseyi Muhâsebe-i Husûsiyye (Özel İdare) satmış olduğundan uzun müddetten beri alan adam da bu hâlde kullanmış, şimdi önüne dört dükkân yapmıştır. Binâ ta'mîr edilecek olursa eski güzelliğini iktisâp edecek.

338

17. Kaşıkçioğlu Medresesi

Bu sülâleden bir hayli efâdil yetişmiştir. Hazret-i Emîr'e giderken sol tarafta ayrıca demir parmaklıkla tefrik edilmiş, husûsi kabristânda medfûndurlar. Vâridâtı olmadığından sırada yirmi sekizinci addolunmuştur. Son müderrisi Hâfız Ali Efendi'dir. Medreselerin ilgâsı üzerine satılmıştır. El-yevm Yiğit Cedîd Câmî'î'ne muttasıl olan Fabrika-yı mensûcât yapılmıştır. Kaşıkçızâde Mehmed Emin Efendi reisü'l-müderrisîn imiş zannederim. Bu medrese bunun inşâ gerdesi olmalı. 1264 [1848]'de vefât etmiştir.

18. Çendik Medresesi

Bu medrese Kazzazoğlu Süle Mehmed Paşa'nındır. 1069 târihinde vefât eden müderrisi Çendik Mustafa Efendi bu medresede müddet-i medîde müderris olmakla kendi nâmıyla yâdolunup Süle Paşa'nın ismi unutulmuştur. Mevki'i Alboyacılar denilen Hükümet Caddesi olan mahalde olduğundan Alboyacılar medresesi de denilmekte idi. Bilâhîre Evkâf idâresi olmuş, daha sonra yeniden odalar ilave edilmiş iken yanmıştır. Arsası üstüne hükümet binâsı olmak üzere Muhâsebe-i Husûsiyye olduğundan etraftan bir hayli yer alınarak büyük bir binâ inşâ olunmuştur. Şehrî 250 kuruş ma'âş olup sırada on altıncıdır. Son müderrisi Ispartalı

339

Hamdi Efendi'dir. Evvelce yevmî kırk akçe vazifesiyle Orhan 'imâretinden sekiz fodlası var idi.

Asıl ma'âş altı yüz.

19. Esediyye-Musallâ

Câmî-i Kebîr civârındadır. Hacı İvaz b. Hacı Bekir bin Arslan nâm zât bânîsi olup evâil-i Cemâziye'l-evvel 776 [1374] târihinde vakfiye tanzîm etmiş. 843 [1439] târihinde vefât etmekle medresesi derûnuna defnolunmuştur. Bilâhîre odaları tesviye olunmakla etrafındaki hanlar, dükkânlar, hâneler yıkılarak açılmış ve Mısırlı Halîm Paşazâde Abbas Halîm Paşa'nın valiliği zamânına tesâdüf etmekle bu medrese tamamen hedm olunduğundan şark tarafına kârgîr bir medrese inşâ olunmuşdu. Sonra İmâm ve Hatîp mektebi ittihâz edilmiş, onun da lağvı üzerine Fırka tarafından istimlâk ve bazı ta'mirât ile merkez ittihâz edilmiştir. Yüz elli kuruş ma'âş olup sırada yirmi ikinci addolunmuştur. Son müderrisi hattât Mehmed

Sâmi Efendi'dir. Evvelce yevmî yedi akçe vazîfe ve Orhan 'Îmâreti'nden dört fodla var idi.

10 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

340

20. Sarrâfiyye

Akbiyık türbesi civârındadır. Evvelden yirmi iki akçe vazîfe-i yevmiyye ile Yeşil'den sekiz, Orhan'dan iki fodla müderrisine mahsûs olup zamânımızda 125 kuruşa varaka-i nakdiyye olmak üzere şehriyye ma'âş vardır. Son müderrisi Tohumcu Hacı Yakup Efendi olup sırada on dokuzuncudur. Âhiren bu da âhere satılmışdır.

21. Hüseyin Çelebi

Bu zât Hazret-i Mısırî Efendim'e müntesip imiş. Meşhûr Köprülülere dendir. 1080 târihinde dergâhın inşâsını haber alarak beş bin altın götürmüş. Hâlbuki dergâh yapılmış bitmiş olmağla para i'âde olunmuş, bunun üzerine? diğeri bir hayra sarfetmek üzere tekrar gönderir ricâ eder bunun üzerine Merdivenli (Nerduban) Medrese denilen, Büyük İnebey denilmekle meşhûr olan medreseni inşâ ettirirler. 1085/1674 târihinde hîn-i küşâdında sûfîleriyle giderek orada zikr u tevhid u du'â senâ ile âyin-i tarikat icrâ ederler. Derununda bir de kütüphâne ihdâs ederler. Bilâhire kütüphâne Orhan Câmî'i'ne kaldırılmıştır. Nâdide ve müstesnâ kitaplar vardır. Vaktiyle tahrîr ve tespît edilmediğinden kütüphânelerden pek çok âsâr-ı nâdire ziyâ'a uğramışdır, hatta yoktur. İnzibâta alınmış iken

341

yine önüne geçilmiyor hatta şu günlerde Câmî-i Kebîr'den üç cilt hatt-ı nefis ile muharrer Mesnevi-i Şerîf zâyî' olmuşdur. Tâkip edilmez, memuru ceza görmezse elbette böyle olur. Ba'det-tesbit İsmail Hakkî'dan da (İsmail Hakkî Bursevî tekkesi) sekiz, on kitap zâyî' olmuşdur. Beş, altısı hatt-ı destî(Bursevî'nin el yazısı) ile idi. Hüseyin Çelebi bilâhire paşa olan Amca Hüseyin Paşa imiş. Vazîfe-i yevmiyesi on sekiz akçe ve Yıldırım 'Îmâretinden üç fodla ve Tatarlar sûkunda dükkânlar ve bahçeleri var imiş. Sonradan tahsîsâtı olmadığından sırada yirmi sekizinci-9.? adolunup mevcûd medârisin sonudur. Müderrisi Begavîzâde Abdullah Efendi olup 28 Rebiü'l-evvel 1346 [1927] târihinde vefât etmekle artık kimseye tevcih

olunmamış ve Muhâsebe-i Husûsiyye ve Evkâf tarafından satılarak konserve fabrikası olmuştur. Köprülü Mehmed Paşa'nın küçük birâderi Hasan Ağa'nın oğlu olup bilâhire Amca Hüseyin Paşa nâmıyla şöhret bulmuştur.

11 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

22. Kurşunluoğlu

Bu medrese Mecnûn Dede Câmî'i'nin ittisâlinde olup evvelce zâviye imiş. Bilâhire Kurşunluoğlu İbrahim Ağa i'mâr ve inşâ ederek medreseye tahvil etmiş ve Cemaziye'l-ûlâ 1218 [1803] târihiyle vakfiye tanzim eylemiştir. Tabi müderrisine ve talebesine tahsîsât var ise de mürûr-ı zamânla kim bilir ne olmuştur. Zamânımızda almış iki kuruş müderrisine şehri ma'âş olup sırada yirmi dördüncü addolunmuştur. Son müderrisi Hüdavendigâr Câmî'i Hatîbi Hacı Ziya Efendi'dir. Bu medrese de civârındaki mektebe satılmıştır.

Ma'âş 150.

11 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

342

23. Vâ'iziyye

Bânisi Yıldırım'dır deniliyor. Bir adı da Mahkeme medresesidir. Evvelce vazîfesi şöyle imiş. Vazîfe-i yevmi (35+15) elli, Vakf-ı Yıldırım mahkeme-i suğrâ, hintâ senevî 100 kile, şe'ir arpa senevî 100 kile, fodla 'an Yıldırım 8, 'an Orhan 4.

'Asr-ı âhîrde Câmî'i-i Kebîr müezzinbaşı Rıza Efendi son müderrisi olup beş yüz kuruş aylığı olmakla sırada onuncu addolunmuştur. Bu da Fırınca Mehmed Ağa'ya satılmış, içine odun doldurulmuştur.

Asıl ma'âş 1250

24. Fâzıl Abdurrahmân Efendi

Bursa'nın Kite kurâsındandır. Hisâr'da bir medrese inşâ etmiştir. Mevczâde derler İsmail Hakkı merhûmun 'Mısırî'nin Ahmed Gazzîsi varsa benim de Mevczâdem

var' diye kurulduğu zâttır. 1159 [1746] târihinde bu medreseyi yapmış, 1161 [1748]'de vefât etmiş ve oraya defnolunmuştur. Altmış iki kuruş ma'âşı olduğundan sırada on sekizinci addolunmuştur. Son müderrisi Câmî'-i Kebîr imâmı Ahmed Rüşdü Efendi'dir. Bu medrese de satılmıştır.

Asıl ma'âş 150

343

25. İmâret-i İsa Bey

Câmî'ler faslında yazıldığı üzere bu İsa Bey, Bâyezid Paşa'nın oğludur. Evvelden vazîfesi şöyle imiş. Yevmî akçe 73, hinta senevî 120 kile, şe'ir 120 kile, fodla 60 Murâd-ı Sâni'den. Şimdiki hâlde şehri bin kuruş ma'âşı olduğundan sırada yedincidir. Son müderrisi Mu'allim Ahmed Zâhid Efendi'dir. Bu medrese Hastahâne'ye (Devlet/Memleket) kalp olunup şimdiki medrese Reşid Paşa zamânında müceddeden yapılmış ve bilâhire bu da hastahâneye mâl edilerek Hastahâne idâresince isti'mâl olunmaktadır. Asıl ma'âş 1550.

26. Köseç Ali Paşa

Yeşil'de Çelebi Sultân Medresesi'nin karşısındadır. Yevmî on dört akçe vazîfe ile Yeşil imâretinden altı fodlası var idi. Son müderrisi Orhan imâmı Müsevvid Mehmed Efendi'dir. Şehri 150 kuruş ma'âşı olduğundan sırada yirmi birincidir. Bu medrese âhere satılmış ve yerine hâne inşa edilmiştir.

11 Teşrin-i sâni 1929

Mehmed Şemseddin Mısırî

344

27. Karıştıran Süleyman Paşa

Murâdiyede hamam kurbünde türbesi vardır, medresesi de orada imiş. 1100 kuruş şehri ma'âşı olmakla sırada on ikinci addolunmuş ve son müderrisi Yûsuf Kenân Efendi'dir. 22 ? 1347 [1928]'de vefât etmiştir. Bu medrese itibâridir zirâ medrese mûnderistir. Süleyman Paşa Bâyezid'in karındaşı İbrahim'in Bursa'da tassallutu esnâsında lalası bulunmuşdur ve kendisini vezir ve serdar-ı yakîn ettiğinden kendisine Karıştıran ünvanını vermişlerdir. 791?

Esâsen Karıştıran denilen Edirne civârında bir mahalden imiş.

28. Fâik Bey Hasan Paşa

Bu medresenin yerinde ve yahud civârında Hasan Paşa medresesi var imiş. Murûr-i zamânla harâp olmuş, Bursa eşrâfından ve tüccârân-ı Acem'den olup Deveciler kabristânında garb cihetinde caddeye muhâzî mahalde medfûn Hacı Necib Ağa denilen zâtın oğlu Fâik Bey bu mahalle 1317 [1899] senesinde medrese inşâ ederek müderris ve talebesine de tahsisât vakfetmişti. ... (yazılmamıştır) târihinde vefât etmekle medrese derûnuna defnolunmuşdu. Bilâhire medrese satılmış, kahvehâne olmuş Fâik Bey'in de kabri Emîr Sultân'a giderken Sancaktâr Baba karşısına kaldırılmışdır. 350 kuruş müderrisinin ma'âş olup sırada on beşinci i'tibâr edilmiştir. Son müderrisi Gözedeli Mehmed Sâbit Efendî'dir.

Asıl ma'âş 600

345

İşbu yirmi sekiz medrese kadroya idhâl edilmiş, el-yevm mevcûd olup da kadrodan hâriç bırakılanlar da ber vech-i zîr tezbîr edilmiştir.

1(29)Başçı İbrahim

Bu zâtın tercüme-i hâli *Yâdigâr-ı Şemsî* nâm eserimizde yazılmışdır. Cevâmî' meyanında *Medâr-ı Şemsî*'de bahsi vardır. Bu hem câmi', hem tekke, hem medrese idi. Odalar yıkıldı şimdiki halde yalnız câmi'î kalmışdır.

2(30) Mollâ Gürânî

Bunun da *Medâr-ı Şemsî* nâm eserimizde cevâmî' meyanında bahsi vardır. Mahalle Mollâ Gürânî ise de bu mescid ve zâviye ile medresenin bânisi Hüseyin Erzincanî nâm zâttır. Câmi'in ittisâlinde türbede medfûndur. Yeşil türbe denmekle ma'rûftur. Evvelce yevmi otuz sekiz akçe vazîfesi var imiş.

10 Teşrîn-i evvel 1929

Mehmed Şemseddîn Mısırî

346

3(31) Haraçcıoğlu

Hisâr'da Yerkapı'dan Kavaklı Medresesi'ne giderken caddenin sağ tarafındadır. Burası hem tekke hem medrese idi. Mükemmel bir de kütüphânesi vardır. Ancak oraya müderris olanlar kütüphâneye tasarruf ettikleri ve yakın vakte kadar tahrîr

ve tespît edilmediği cihetle nâdide kitaplar aşırılmış, tasavvufa dâir olanların bir kısmı imhâ edilmiştir. İmhâsını maraz-ı iftihârla söyleyen müderrisi, Fakîr bilirim. Haraçcioğlu denilen Hüseyin Ağa okuryazar, muhibb-i 'ulemâ ve meşâyih bir zât imiş. Pek çok âsâr-ı nâdire ve kütüb-i nefîse cem' ettiği gibi birçoğunu kendisi yazmıştır. Yerkapı'da Sa'dî tekkesi ittisâlinde medfûndur. *Yâdigâr-ı Şemsî* nâm eserimizde ve *Medâr-ı Şemsî* ismindeki kitabımızda tekâyâ ve cevâmî' sırasında bahsi vardır. Evvelce medâris sırasına dâhil iken bilâhire ihrâç edilmiş yirmi sekiz medreseye inhîsâr etmişti. Sonra da topuna birden 'paydos' dediler çünkü bir işe yaramaz hâle gelmişlerdi.

4(32) Leys Çelebi

Bu da evvelce zâviye imiş. Kendisi Aydınlı olup ismi Ali'dir. Ortapazar'da bir zâviye inşâ etmiştir. 913 [1507] târihinde vefât etmekle zâviyesine defnolunmuştur. Burada asker kaçaklarının çoğalmasından üzerine mevcûd medreseler adam almadığından boş buldukları

347

veyahut şeyhi hocadan bozma olan tekkeleri medreseye tahvil etmişlerdir ki bu meyânda Başçı Kâsım Subaşı, Seyyid Usûl gibi tekkeler vardır. Bazıları da hem medreseliği ifâ hem de zâviyeliği muhâfaza ettiğinden Haraçcioğlu gibi tekke ve zâviye olarak tevcîh oluna gelmiş idi. Bilâhire medreseleri de tekkeleri de ilgâ ettiklerinden ve dervişlik, sûfilik, şeyhlik ve hocalık gürlütüsünden millet kurtuldu ve âhere satılmıştır.

5(33) Gülçiçek

Medâr-ı Şemsî nâm eserimizde cevâmî' sırasında yazılmıştır. Gülçiçek Yahşi Bey mahallesinde câmi' ve medrese yaptırmıştır. Kendisi de orada türbesinde medfûndur. Sultân Yıldırım'ın vâlidesidir. Buraları Rûm mahallesi olduğundan câmi' ve türbe harâp olmuş idi. ...(yazılmamış) târihinde imâr ve inşâ edilmiştir. 802 târihli kendisinin vakfiyesi vardır. Burada vaktiyle kadro dâhil iken muahharan çıkarılmıştır. Asker işgâlinde, âhiren satılmıştır.

6(34) Ebû İshâk

Bu da nâmına mensûp mahalde câmi' ve zâviye olup *Yâdigâr-ı Şemsî* ve *Medâr-ı Şemsî* nâm eserlerimizde bahsi vardır. Otuz adet kalender hücreleri var imiş. Bilâhire ona da al takmışlar?

348

Fakat sonra hücreler yıkılmış, civâr komşular hânelerine arsaları ilhâk etmişler. Dervişler de kurtulmuş softalar da! Şimdi yalnız mescid vardır.

7(35) Hamdiye

Yâdigâr-ı Şemsî nâm eserimizde tekâyâ meyânında mündericidir. Dağıstanî merhûme Hacı Hamdi Ahmed Efendi Hazretleri hem medrese hem zâviye olarak inşâ etmiştir. Evvelâ 'ilm-i rûsûmu, sâniyen 'ilm-i dîn ve tasavvufu ta'lim ederler idi. Bilâhire tekkeler ve medreseler ilgâ edilmekle işbu mahallin henüz vakfiyesi icrâ edilmediğinden evlâdlarına intikâl edip Evkâf müdâhale edememiştir.

Bu yazılan yedi medrese el-yevm mevcûd ve ma'mûrdur. Kadro dâhili olan yirmi sekiz medreseden Karışdıran Süleyman Paşa'dan başkası mevcûd olup yazdığım vechile kimisi mevcûdiyetini suver-i âherle muhafaza etmiş, kimisi de hâneye ve fabrikaya tahvîl olmuştur. Bundan başka Bursa'da daha pek çok medreseler olup bazılarının arsası kalmış bazıları bütün bütün yerleri zâyî olarak i'tibârî kalmıştır. Hocalara ruûsu verildiği zamân bu medreselerden birisine hayâlen ta'yin edilir ve devrederek terakkî edilir idi. Bunların da nâmlarını bulabildiğim kadar ber-vech-i zir yazıyorum ki bir hâtıra-yı târihiyedir.

349

1(36) Kadriyye

Bu medrese Şeyhülislâm İspartalı Abdülkâdir Efendi'nindir. Tercüme-i hâli *Gül-deste*'nin 307. sahîfesindedir. 955 [1548] târihinde vefât edib, inşâ ettiği Musa Baba nâm mahaldeki medresesine defnolunmuştur. Yevmiye 70 akçe vazîfesi var imiş. Evlâdından Zeynelabidin Efendi de orada medfûndur. Şimdiki hâlde oraları bağık bahçelik olup yalnız kârgir duvarlarından başka bir eser kalmamıştır. Evlâd-ı vâkıfdan ve mevâliden Abdülkâdir Efendi bu medreseyi istibdâl tarîkiyle İstanbul'a nakl eylemiştir.

2(37) Hançeriyye

Bu da Musa Baba denilen mahaldedir. Hatta evlâdlarından Kâsım Bey ve oğullarından Abdullah ve Ubeyd Beyler orada medfûndurlar. Fakat şimdi ne medrese ne mektep olmayıp yalnız medfenlerinde dört adet üstüvânî taşlar kalmıştır. Bu

medreseye ibtidâ Muhyiddinzâde Mehmed Efendi müderris olmuştur. Yevmiye seksen akçe vazife ile altı Yıldırım'dan, dört Yeşil'den fodlası var imiş. Tafsîlâtı *Güldeste*'nin 214. sahîfesinde ve hâmişinde vardır.

3(38) Kâsım Subaşı

Ali Paşa Câmî'i civârında imiş. Hem tekke hem medrese olup mürûr-i zamânla yeri yurdu kaybolmuştur. Yevmî 22 akçe vazife ile ve Debbağhâne'de dükkânlar ve mahallede hâneler var imiş.

350

4(39) Peri Peyker Cafer Çelebi

Bu medrese Seyyid Usûl tekkesinin harâbiyetine mebni arsasına yapılmış, ba'de-hu 1216 [1811] harîkinde yanmakla tarîk-i Kâdiriyye'den bir zât yine tekke olarak inşâ etmiş ise de hayali müderrislikler yine devam etmiştir. Yevmî on dört akçe vazîfesi var imiş. Cafer Çelebi için Sicill-i Şer'ide 52/54 Sultân Orhan 'imâreti mütevellisi sâhibu'l-hayrât ve veliyyü'l-hasenât, menba'u'l-cûd ve'l-kerem ve madenî lutf ve'l-himem, mefharu'l-akrân ve'l-emsâl Cafer Çelebi İbn Sinân Beyefendi 17 Recep 960 [1553] târihli bir kayıt vardır.

5(40) Selâmi Cedîd

Elimdeki medreselere ait defterde bir de bu nâmda medrese vardır fakat neresidir meçhûl. 27 akçe vazife-i yevmiye ile iki Yıldırım, iki Murâdiye'den fodlası var imiş. Bazıları Yiğit Cedîd câmî'i civârındaki Kaşıkçioğlu medresesi zannediyorlar.

6(41) Arabiyye

Bu da meçhûl yevmî 22 akçe vazife ile Yıldırım 'imâretinden dört fodlası var imiş.

7(42) Hüseyin Paşa

Hüseyin Çelebi başka, bu da başka olmalı. Zîâ bunun Tatarlar'da dükkânı ve bahçeleri olup yevmî on sekiz akçe vazife ile Yıldırım'dan üç adet fodlası var imiş. İhtimal ki Hasan Paşa olarak gördüğüm yerde böyle ise de belki nokta sehven konmuştur.

351

8(43) Veled-i Abdurrahmân

Hisâr'da Filyos mahallesinde Mevczâde Fâzıl Abdurrahmân Efendi'nin bir medresesi olup yukarıda yazılmıştır. Bu Veled-i Abdurrahmân ayrı bir medrese olmalıdır. Yevmî on beş akçe vazîfesi var imiş.

9(44) Kara Mustafa Paşa

Hamza Beyzâde Kara Mustafa Paşa medresesi vardır fakat medresesi nerede meçhûldür. Yevmî on beş akçe vazîfesi var imiş. İhtimaldir ki Hamza Bey medresesi nâmıyla yâd olunan medresenin bânîsi Kara Mustafa Paşa ola.

10(45) Ferhâdiye

Yıldırım vüzerâsındandır. Yıldırım civârında medrese yeri el-yevm mevcûd ve kârgîr temel duvarı meşhûddür. Davud Dede'ye mensûp olup ona bir zâviye ve türbe yaptırmış, vefâtında kendi de oraya defnolunmuş ise de Davud Dede mevki'î âhere satılıp ne Dede'nin ne de Ferhâd Paşa'nın mezarı kalmışdır. Yevmiye altı Yeşil'den, üç Yıldırım'dan fodla vazîfesi var imiş.

11(46) Şücâ'iyye

Veled-i Habîb mahallesindeki Demirli mektep denilen mahâl olması melhûzdür. Câmi'in ve oranın

352

bânîsi olub el-yevm mektep olan mahaldeki kabristânda medfûn Şücâeddîn bin Habîb nâmıyla yâd olunan medrese imiş. Mürûr-i zamânla mektebe tahâvvül edilip âhiren satılmışdır. İçinde Veled-i Habîb mescidini câmi'î ve tekke yapan meşâhir-i Nakşibendiyye'den Şeyh Emin Efendi (Kerküki/Bursevi) Hazretleri'nin akrabası ve hulefâsı medfûndur. Buranın yevmiye dört adet Yeşil 'imâretinden fodlası var imiş.

12(47) Şeyzâde

Bu da nerede olduğu meçhûldür, vazîfe-i yevmiyesi üç akçe imiş.

13(48) Köpüklü

Hisârkapısı'nda Lala Şahin medresesinin üst tarafında Kavaklı mahallesine giden cadde üzerinde mükemmel taşlarla yazısız bir kabir vardır ki Köpüklü Dede di-

yorlar. İttisâlinde hâne vardır. Demek vaktiyle burası medrese imiş. Yevmî üç akçe müderrisinden üç akçe de Câmî-i Kebîr'de dersiyeden vazîfesi var imiş.

14(49) Hacı Süleyman

Şimdi mahalli gayr-i mu'ayyendir, yevmiye on akçe vazîfesi var imiş.

353

15(50) Yiğit Cedîd

Medâr-ı Şemsî nâm eserimizde câmî'ler meyânında ismi muharrerdir bunun ittisâlinde Kaşıkçioğlu Medresesi vardır ki şimdi fabrika olmuştur. Burası Yiğit Cedîd'in olub da bilâhire Kaşıkçızâdeler i'mâr etmekle Çendik medresesi gibi nâmı mı değışti yoksa câmî'in civârında ayrıca medrese olub şimdiki hâlde arsa kalan mahal midir?

16(51) Muhyiddîn Bey

Elimdeki medrese defterinde bir de Muhyiddîn Bey medresesi var. Fakat bunun vâridâtı olmadığından muharrir efendi şöyle bir latife yazmış: Vazife-i yevmî dakika 1440, beher yevmî saat 24, beher hafta eyyâm 7, mâhı bemâh hafta 4, mâh-ı 12 senevî 48 hafta, Ramazâniyye mekûlât yevm kantar 1000. Beher sene dânişmendlere verilen rûzgârî 200, salât-ı yevmi 5 vakit, savm-ı senevî 30 yevm, bereket versin terâvihi unutmuş. Zîra otuz günde altı yüz rekât eder epeyce vâridât hâsıl olurdu.

17(52) Dârü'l-hadîs

Yerkapı ittisâlinindedir. Yalnız kârgîr kubbesinin duvarları görünmektedir.

354

Bir takım medreseler daha var ki anka kuşu gibi ismi var cismi yok kabîlindedir. Ancak müderrisine bir hülyâvî pâyeye üzere iskât-ı salâtta parayı çoğalttıkları gibi medreseleri de böyle çoğaltmışlar. Bunlar da ma'lûm üzere yalnız isimlerini yazıyorum.

18(53) Rüstem Paşa der Bursa bi'l-i'tibâr

19(54) Çoban Bey nâmına mensûp mahallede türbesi vardır, müderrisindedir.

20(55) Nusret Paşa der Bursa bi'l-i'tibâr

21(56) Kalenderhâne Hindiler tekkesi olup münhedim olmuştur.

22(57) Zeyniyye Zeyniler denilen mahalde münderisdir.

23(58) Lutfiyye der Bursa bi'l-i'tibâr bâb-ı zemînde Haraçcioğlu kabristânının kurbünde imiş.

24(59) İklimşâh der Bursa

25(60) Hüseyin Hidâyet

26(61) Kara Ali Maksem Câmî'î civârında Kara Ali Paşa kabri bir hâne derûnundadır.

355

27(62) Sûfi Sinân pederimin vâlide cihetinden ceddidir. Murâdiye'de Beşikçiler câmii civârında medfûndur. Medresesi münderistir.

28(63) Muslihiddîn İbrahim Paşa mahkeme mahallesinde şimdi mekteptir.

29(64) Mevlûdî Süleyman Efendi zâviye olup medresede i'tibâr edilmiş arsadır.

30(65) Selçuk Hatun mahallesinde câmî'î vardır, medrese münderistir.

31(66) Oruç Bey zâviye olup medreseye i'tibâr edilmiştir, câmî'î vardır.

32(67) Penbe Emîr der Bursa

33(68) Şah Sultân der Bursa

34(69) Kemâl Bey der Bursa

35(70) İncegüzel der Bursa, bu nâmda mahalle ve mescid var imiş.

36(71) Hoca Bahri der Bursa. Galiba bizim Bahri Baba olmalı! Kulekapısı Mevlvihânesi'nde medfûn Şeyh Âgâh Efendi nâm zât 'Biz öldükten sonra bizi Mevlevî şeyhi yaparlar' dediği gibi zannım Bahri Baba'yı da hoca yapmışlar!

356

- 37(72) Veli Halife** der Bursa
- 38(73) Behlül** Davud Dede civârında bir zâviye idi arsadır
- 39(74) Şa'bânîyye** der Bursa
- 40(75) Necâtiyye** der Bursa
- 41(76) Ni'metullah** Emîr Sultân rehğüzârında türbesi vardır.
- 42(77) Kösel** el-yevm dükkândır. Yeniol'da mahalli ve câmi'i var idi. Tesviye-i tarîk münâsebetiyle medrese imhâ câmi' de muhterik olmuştur.
- 43(78) Sabbağ Hayreddin** der Bursa
- 44(79) Yahya Çelebi** der Bursa
- 45(80) Hoca Menteş** mahallesi ve harâb câmi'i vardır, medresesi bahçedir.

357

- 46(81) Lâmi' Çelebi** Hisâr'da Nakkaş Ali Paşa Câmî'i ittisâlinde zâviye.
- 47(82) Seyyid Ali** der Bursa
- 48(83) Ahmed Paşa-yı Fenârî** câmi'i civârında zâviyedir ve medresesi arsadır.

Bi-inâyetillahi teâla, cevâmî'den sonra medârisi de mümkün mertebe tahrîr ettim. Bu kırk sekiz aded medresenin bir kısmı câmi' ve tekke olarak mevcûd ise de bir kısmının ismi vardır. Kırktan (?) zannım bunlar olmalı. Bir kere sıraya dâhil olmak için vardan yoktan bir medrese i'tibâr edilmiş sonra artık birbirini (?) etmiş, âhiren medreseler ilga edilince nerede zengince süknâsı ma'mûr tekke var ise oraya el takıldı. Nezle olur gibi birer şeyh olup çıkiverdiler halbuki tarîk-i 'ilmîyede sarf, nahiv, mantık, me'ânî gibi 'ilm-i âlet okunmayınca lisân-ı 'Arab'a vukûf hâsıl olmadığı gibi tarîk-i 'aliyyede de usûl, erkân, sülûk, tehzîb-i ahlâk, tasfiye-i kalb, tahliye ve tecliye olmayınca dervîş olunmaz.

Hiç unutmam Meclis'de a'zâ iken bir tekke münhâl oldu. Sâbık müderrisinden biri arsasına tevcih için mürâcat etti ve sordu 'Aylığı ne kadar tutar?' dedi. Fakîr de 'Yüz elli kuruş kadardır' deyince vazgeçti, 'beni idâre etmez' dedi. Tuhaf! Arpalık zannetti galiba! Velhâsıl onlar da baktı ki iş çığırından çıkıyor tekkeleri kapadılar. Onlar da biz de kurtulduk vesselâm!

12 Cemâziye'l-evvel 1348

13 Teşrîn-i sâni 1929

Mehmed Şemseddin Mısırî

Sonuç

Fethedilen yerlerde uygulanan imar ve iskan politikasının bir parçası olarak yapılan külliyeleer, çeşitli fonksiyonlara sahip yapılardan oluşuyordu.¹⁴ Bu yapıların içerisinde medrese yalnızca eğitim öğretimin yapıldığı mekanlar olmamış, İslâm kültürünü halka benimsetme ve yaygınlaştırma görevini de görmüştür. Osmanlı medreselerinin ilk örneklerine mesken olan Bursa'da 20.yy'da medreselerin durumunu gözler önüne seren eser, adı ilk defa zikredilen müderrisleri barındırması, esere konu olan medreselerin inşası hakkında orijinal bilgiler ihtiva etmesi, medreselerin gelir-gider durumları ve müderris zevât ile ilgili verdiği malumât bakımından önemlidir.

Orhan Gazi'nin Bursa'da imar ettirdiği medreseye Çandarlı Halîl Efendi'nin müderris tayin edildiği (s. 327), Yeşil Medresesi'nin son müderrisinin Tahtakıranzâde Sâdik Efendi (s. 331), İkinci Murad Medresesi'nin son müderrisinin Müsevvid İzzet Efendi (s. 332), İvaz Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Yeşil müezzini Ömer Efendi (s. 333), Mollâ Hüsrev Medresesi'nin son müderrisinin Muallim Hayali Efendi (s. 334), Mollâ Yegân Medresesi'nin son müderrisinin Câmî-i Kebîr İmamı Hasan İsmail Efendizâde Nâci Efendi (s. 334), Lala Şahin Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Abdülkâdir Efendi (s. 335), Bayezid Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Hoca Hasan Câmîi İmamı Halîl Efendi (s. 336), Müftî Ahmed Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Bayezid Paşa Câmîi İmamı Azîz Efendi (s. 336), Kaygan Gökdere Medresesi'nin son müderrisinin Bayezid Paşa Câmîi İmamı Ali Fevzi Efendi (s. 337), Çendik Medresesi'nin son müderrisinin Ispartalı Hamdi Efendi (s. 339), Esediyye-Musalla Medresesi'nin son müderrisinin Hattat Mehmed Sâmi Efendi (s. 339), Sarrafiye Medresesi'nin son müderrisinin Tohumcu Hacı Yakup Efendi (s. 340), Vaiziyye Medresesi'nin son müderrisinin Câmî-i Kebîr müezzinbaşı Rıza Efendi (s. 342), İmareti İsa Bey Medresesi'nin son müderrisinin Muallim Ahmed Zâhid Efendi (s. 343), Köseç Ali Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Orhan Câmîi İmamı Müsevvid Mehmed Efendi (s. 343), Karıştıran Süleyman Paşa Medresesi'nin son müderrisinin Yûsuf Kenân Efendi (s. 344) olduğunu Şemseddin Efendi'den öğreniyoruz.

Mehmed Şemseddin Ulusoy ya da burada hitap edildiği üzere Şemseddin Mısıri yaşamı boyunca Bursa'daki maddi ve manevi hayatın her yönünü kaleme alarak

14 Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Külliye," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 542.

nesirden nazma pek çok eser vermiştir. Böyle önemli bir şahsın kaleme aldığı eser medreselerin ahvalini, onların son dönemlerinde ne duruma geldiklerini ve nihayetinde kapanma nedenlerini hakkında bir fikir verdiği söylenebilir. Şemseddin Mısırî'nin bu küçük risalesinde verdiği bilgiler medreselerin ilimden, tekkelerin irfandan uzaklaşmış olduklarını göstermektedir. Hatta medrese ve tekkelerin kapatılmalarıyla ilgili olarak Şemseddin Efendi'nin "onlar da biz de kurtulduk" ifadesi bir ruh halinin tezahürüdür.

Çalışmamızda bahsi geçen kırk sekiz medrese daha detaylı incelemelere muhtaçtır. Makalemize konu olan *Devvâr-ı Şemsî* gibi eserlerin gün yüzüne çıkması bu bakımdan oldukça önemlidir. Bu makale ile ortaya konmuş olan Bursa medreselerinin 19 ve 20. yüzyıldaki durumlarının bir fotoğrafıdır.

Kaynakça

- Akgündüz, Murat. *Osmanlı Medreseleri 19. Yüzyıl*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Atay, Hüseyin. "Medreselerin Gerilemesi." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (1981): 15-56.
- Baltacı, Cahid. *İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: İFAV, 2010.
- Bozkurt, Nebi. "Medrese." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. "Külliyeler." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 26. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2007.
- Efe, Mustafa. "Mehmet Şemseddin Ulusoy'un Eş'âr-ı Şemsî adlı Divân'ı (İnceleme-Metin)." Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2018.
- Hızlı, Mefail. "Bursa'da Eğitim-Öğretim ve Günümüze Ulaşan Medreseler." *Bursa'da Dinî Kültür* içinde, ed. Mustafa Kara. Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- Hızlı, Mefail. "XVI. Asır Bursa Medreseleri." Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1986.
- İpşirli, Mehmet. "Medrese." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Kabakçı, Yusuf. "Bursalı Mutasavvif Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi Dildâr-ı Şemsî." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2008): 263-282.
- Kara, Mustafa. *Şemseddin Ulusoy Saklı Tarihî Muhafızı*. Bursa: Bursa Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2016.
- Şemseddin, Mehmed. *Bursa Dergâhları Yadiğâr-ı Şemsî I-II*, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy. Bursa: Uludağ Yayınları, 1997.
- Tatçı, Mustafa, Mehmet Cemal Öztürk. "Mehmet Şemseddin Ulusoy." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

